

6. Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы. Астана 2009. // 48.astana-bilim.kz/.../7-aza-stan_respublikasy
7. «Қазақстан жастары – 2013» Ұлттық баяндамасы. Ж.Қ. Боқанова, Ж.К. Кәрімова, Г.Т. Ілиясова, Б.Б. Масатова, К.М. Хамчиев, Е.В. Варкентин, Р.А. Құдайбергенов, Р.А. Абраева және басқалар. – Астана: «Жастар» ҒЗО, 2013 – 164 б.
8. Жастар саясатының 2005-2007 жылдарға арналған бағдарламасы туралы. // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P050000734>
9. Барлық білім беру ұйымдарында оқыту процесінің тәрбиелік құрамдасын күшейту жөніндегі үлгілік кешенді бекіту туралы // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200000873>
10. Президент Н.Ә. Назарбаевтың 2006 жылы Қазақстан халқы Ассамблеясының XII сессиясында сөйлеген сөзі. // www.akorda.kz.

ӘОЖ 94 (560) «1918/22»: 929

Turlybek A., Zhumatayeva D.
Suleyman Demirel Üniversitesi
E-mail: aslan.turlybek@sdu.edu.kz.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
E-mail: dinarazhumatayeva@gmail.com.

TÜRKİSTAN (HOKAND) MUHTARIYETİ'NİN KURULUŞU VE BOLŞEVİKLER TARAFINDAN YIKILIŞI

Аңдатпа. Зерттеу жұмысы Түркістандық зиялылардың ұлттық күресі, мәдени, рухани һәм ұлттық құндылықтарының сақталуын мақсат еткен «Түркістан Автономиялық Республикасы» хаһында. Сонымен қатар Түркістандық зиялылардың өзараларында жүргізген қарым қатынасы және Кеңес үкіметінің жүргізген озбыр саясатына қарсы күрес қарастырылған.

Түйін сөздер: Түркістан, большевик, Түркістан (Қоқан) автономиялық Республикасы.

Giriş

Türkistanlılar artık milli, toprak bütünlüğü olan muhtar bir “Türkistan Cumhuriyeti” kurma konusunda kararlaşırlar. Türkistan Milli Merkez Başkanı olan Mustafa Çokay, Muhtar Türkistan Hükümeti'nin Başbakanı ve aynı zamanda Dışişleri Bakanı olmuştu. Bu sebeple de o döneme birinci dereceden tanık olan en yetkili şahsiyetlerden biridir. Çokay, Hokand'da Özerk Cumhuriyet'in ilanından önceki milli güçlerin durumunu şöyle anlatır; “Bolşevikler Kasım 1917'de galip güçler olarak ortaya çıktılar. Artık ne yapmak gerektiği sorusu gündeme gelmişti. Gelecek hepimiz için karanlık ve korku doluydu. Buna rağmen bazı tedbirler almak zorundaydık. Milli merkezimizin üyeleri geçici olarak Semerkant'ta toplanıyordu. Buradan da Fergana'ya geçiyorlardı...[1, s. 21] Halkın isteklerinin etraflı bir şekilde ortaya koyabilmesi için yalnızca bir imkân vardı. O da “Birleşik ve tek bir Müslüman teşkilatı” oluşturmak ve onun adına, onun bayrağı altında faaliyet gerçekleştirmek” diyordu [2, s. 134]. Ve devamla bizim Taşkent'te

toplannmamıza imkân yoktu. Benim oteldeki odama her gün birkaç Rus askerleri gelir, giderler ve beni daima kontrol altında bulundururdu. Taşkent'ten gitmek ve başka bir yerde teşkilat oluşturmaya çalışmaktan başka çare kalmamıştı diyordu.

Türkistan Muhtariyeti'nin Kuruluşu

Çokay'ın hatıralarından devam edersek, Yeni Mergilan şehrinde, “Ülke Müslüman Şurası” binasındaki bir toplantıda bütün Türkistan Müslümanlarının kongresini toplamaya karar verildiğini yazmaktadır. Bunlar neden Taşkent'te değil başka yerde yapmağa mecbur kaldılar. Çünkü Taşkent'te bu tür düşüncelerin uygulamaya geçmesi artık mümkün olunmadığından “Türkistan Muhtariyeti'nin” ilanı için uygun bir bölge aranmaktaydı. Muhtariyetçiler neden Taşkent dışına çıkmak istedikleri doğaldı. Çünkü Bolşeviklerin hâkim olduğu şehirde kendi iradeleriyle kurulacak olan Muhtariyet'e asla izin vermezlerdi. Bunun için de, olağanüstü IV. Türkistan Müslümanları Kongresini, Taşkent dışında Sovyet hâkimiyetinin fazla etkili olmadığı bir yerde yapmaya karar vermişlerdi. Çokay, görüşmeler sonucunda, Kongre davetiyeleri, telgraf aracılığıyla etrafa gönderildi [3, s. 135]. Ayrıca Türksitan Milli Muhtariyeti stratejisinin belkemiğini Müslümanlar ile Rusları karşı karşıya getirmemek için üzerinde çok çalıştılar. Bunu için Rusların demokrat kesiminin desteği alınarak Türkistan Muhtariyetinin sadece Müslümanları kapsayan etnik dini bir muhtariyet değil, Rus azınlıkları da içine alan genel bir muhtariyet olmasını amaçladılar [4, s. 788].

Fakat Milli Merkez Türkistan Milli Muhtariyeti için Müslümanlarla birlikte siyasi çalışmalar yapacak yeterli sayıda Rus unsuru bulmakta zorlandılar. Sadece sosyal devrimcilerden V.P. Nalivkin, Vadim Chaykin ve Yahudi S. Herzfeld Bolşeviklere karşı oldukları için Türkistan'ın özerkliğini kabul ediyorlardı. Bunların dışındaki Taşkent'te yer alan bütün Rus grupları Müslümanların idari mekanizmalarda olduğu bir Türkistan Milli Muhtariyetini istemiyorlardı [4, s. 788]. Hep birlikte Fergana vadisindeki Hokand şehrinde Kongrenin yapılması için 25 Kasım 1917'i (8 Aralık) olarak fikir birliğine varılmıştır. Sonuçta Türkistan Müslümanlarının IV. Oalaganüstü Türkistan Müslümanları Kongresi, Hokand şehrinde eski Hokand Sarayında 26 Kasım 1917 (8 Aralık) tarihinde Çokay'ın konuşmasıyla açıldı [5, s. 112]. Bolşeviklerin kurultayın yapılmaması için yaptığı bütün engellemeler boşa çıkmıştır. Neticede Bolşevikler de Komiser Poltaratski'yi temsilci olarak kurultaya göndermek zorunda kaldılar. Kongreye Türkistan Genel Valiliği coğrafyasının her yanından katılım olmuştur. 203 delegenin 150 kadarı Fergana bölgesindedi. Sadece Yedisu bölgesinde 1916 ayaklanması süreci ile ilgili karışıklar sürmekte olduğundan bu bölgeden katılım olmamıştır [6, s. 68].

Kongre gündemi; Türkistan'ın yönetim şekliyle Türkistan'ın güney-doğu federasyonuna girmesi, icra komitesinin, yani hükümetin seçilmesi ve Türkistan Anayasasının hazırlanması için toplanma ve karara varma konuları ele alınmıştır. Delegeler arasında iki tür yaklaşım hâkimdi. Bir grup delege, “Fırsattan istifade ederek Türkistan'ın ülkesini bağımsızlığını derhal ilan etmesini” ve Rusya'dan ayrılmasını savunurken, diğer grup öncelikle milli, bölgesel, özerk bir cumhuriyetin ilan edilmesi hakkında duruyordu. Bu konuyu yine Çokay'dan dinlersek, Abdullah Hocayev ikimiz; “Bağımsızlık veya muhtariyet ilan etmek meselesinde acele etmek taraftarı değildik. Çünkü Türkistan şehirlerinde bulunan askerler içinde tek bir Türkistanlı yoktu” [3, s. 136] diyerek gerçekleri söylüyordu. Kongrede çoğunluk Türkistan'ın tam bağımsızlığını Türkistan Anayasası'yla belirlenmesi ve bu maksatla Mart 1918'de yeni bir toplantı yapılması yönünde fikir belirtince, dolaylı olarak ikinci grubun görüşü benimsenmiş oldu.

Kurultay iki gün devam ederek 10 Aralık 1917'de çalışmalarını bitirdi [7, s. 26]. Türkistanlılar tarafından sabırsızlıkla beklenen sonuç açıklanarak “Türkistan Milli Muhtariyeti”

ilan edild [8, s. 20, 159, 13]. Muhtariyetin merkezi Türkistan Genel Valiliği topraklarından Sır Derya hariç olmak üzere Fergana havzası ile Semerkant bölgesine hükmedecektir. Türkistan Milli Muhtariyeti Hükümet Reisi Muhammedcan Tınışpayoğlu, Hariciye Nazırı Mustafa Çokayoğlu, Dâhiliye Abdurrahman Orazoğlu, Harbiye Ubeydullah Hoca, Maliye Şah Ahmetoğlu, İaşe Abidcan Mahmutoğlu, Nafia Mir Adil, Ziraat Hidayet Ağaoğlu, Maarif Nasır Han ve Ekalliyetler Herzfeld'tir [9, s. 20]. Bununla birlikte Türkistan Milli Muhtariyeti 36 kişilik Halk Meclisi'n (Şurasın) oluşturdu [10, s. 80]. Ayrıca Hokand şehrinde 50.000 halk, 382 Cami, 40 Medrese, 6000 Diyanet memurlarıyla 11 Bankın çalıştığı bir zamandı [5, s. 112].

Alaş-Orda Hükümetiyle Türkistan Muhtariyeti'nin Farklığı

Aynı zamanda Türkistan'ın bir başka bölümünde Alaş-Orda Hükümetinin kuruldu ve başkent olarak da Semey şehri seçildiğini biliyoruz. Bu neden söylüyoruz. Çünkü Türk Tarih edebiyatında, Türkistan'ın iki tarafında kurulan iki cumhuriyetin Türkistan Birliğini sağlamakta hem fikir olduğu ileri sürmektedir. Fakat bizim nazikâne fikrimiz Alaş-Orda Hükümeti'nin Türkistan birliği üzerinde çok durmadığını hatta sıcak bakmadığını düşünmekteyiz. Çünkü o zamanki Kazak Aydınları tüm Türkistan'ın bir bayrak altında toplanması ve hayata geçirilmesinin mümkün olmadığı görmekteydiler. Burada Alaş-Orda Hükümeti'nin çizdiği yolunun Atatürk'ün Anadolu'da çizdiği yoluna çok benzediğini söyleyebiliriz. Atatürk önce Anadolu Türklerini birleştirerek istilacılara karşı vatanını savunursa, aynı benzer taktiği kullanan Alaş-Orda önce Kazakları kendi etrafında toplamayı düşündüler ve bu yolda hareket etmişlerdir. Özellikle Alaş aydını Aleyhan Bökeyhaov'un "Biz Türkistan'la kardeş ve aynı dine mensup halklarız. Muhtariyet olmak bir başka, devlet olmak bir başkadır. Bizim Kazak halkı şimdilerde iş görecektir kadrolara o kadar muhtaç ki, halkı bir nevi cahil olarak sayarsak, Türkistan halkı Kazak halkından on kat daha cahildir. Eğer Kazaklar, Türkistan'la birlikte Muhtariyetliğe kalkışırsa Muhtariyet arabasına aynı zamanda deve ile eşeğin takılması demektir. Çünkü Taşkent'teki Sartların ileri gelenleri, "salgına (heba) karşı alınan tedbirlerin Allah'a karşı gelmek olarak yorumlayarak, hastalığın tedavisine gerek yok, böyle içe kalkışırsanız günah olur ve isyancı olursunuz diyen kafalarla Kazak nasıl bir olabilir". Bahsettiğimiz gibi Muhtariyet arabasına aynı zamanda deve ile eşeği birlikte takamıyorsunuz" [5, s. 119-120]. Bökeyhanov'un bu sözlerinden Türkistan'la birleşme fikrine karşı olduğunu ileri sürerek Türkistan Milli Muhtariyetine karşı olmuştur diye bir algı olmaması gerekiyor. Bu sadece zaman şartlarının müsait olmadığından ve olayları daha gerçekçi olarak kendi penceresinden bakmaktır diyebiliriz.

Buna rağmen Muhametcan Tınışpaev'le Mustafa Çokay'ın aynı zamanda Alaş-Orda Hükümetine üye olduğu ve görev aldığı ileri sürülmektedir. Bu doğal bir şey. Çünkü Kazaklar ve Alaş-Orda kurulduğunda doğu-batı Alaş-Orda olarak kuruldu ve kadim zamandan Taşkent'in Kazak toprakları olduğu bilincinde olduklarından Türkistan'da kurulan hükümetleri kendilerinin bir devamı olarak görmekteydiler. Bizce Alaş-Orda önce Kazakları bir araya getirerek güçlendikten sonra Türkistan'la ilgilenmek istediğini düşünmekteyiz. Böylece şu sonuca varılabilir; "Alaş-Orda Partisi, 1914 öncesinde Rusya'da ortaya çıkan modern anlamda milliyetçi tek Müslüman parti idi [11, s. 73] ve milliyetçi çizgisini devlet politikasına da yansıtmak istiyorlardı".

Türkistan Muhtariyeti'nin Tanınma Çabaları

Hokand şehrinde bulunan Türkistan Milli Muhtar Cumhuriyeti, merkezi güç tarafından tanınmak için Petersburg'taki Sovyet Rus Hükümeti ile bağlantı kurmaya çalıştı. Fakat Bolşevik Rus Hükümeti milli ve bölgesel bütünlüğü esas alan bu muhtar cumhuriyeti tanımamakta ısrar

ettiler. Türkistan İşçi ve Çiftçi Teşkilatı da Taşkent'teki Rus İşçi, Asker ve Çiftçi Delegatesi Konseyi de Türkistan Milli Muhtariyetini tanımadılar. Türkistan Milli Muhtariyetinin kuruluşu SSCB kaynaklarında şu şekilde yansıtılmıştır; “Emperyalistlerin kanlı elleri Orta Asya'ya da ulaşmıştır. Türkistan'a gelerek eski Eserler, Beyaz Muhafızlar, Menşevikler ve yerli milliyetçilerle birleşerek Hokand Muhtariyeti diye adlandırılan burjuvazilik devleti kurdular. Aynı zamanda Aşkabat'ta Zakaspi Hükümetin temelini attılar” [12, s. 26-27]. Bir diğer kaynaktan ise; “26 Kasım 1917 senesinde İngiltere Hükümeti, Afgan ve sabık Buhara Emir'inin ayrıca Bolşeviklere karşı olan tüm karşıt güçlerin bir araya toplayarak Hokand Muhtar Hükümetini kurdular. Bunların asıl amacı Sovyetlere karşı çıkarak eski zenginlerin ve emperyalistlerin idareciliğini tekrar tesis etmek istediklerini yazmaktadır” [13, s. 64].

Bir başka kaynaktan; Hokand'ta iki iktidar kurulmuş durumdadır. Yeni Hokand şehrinde Sovyet Hükümeti ve eski Hokand şehrinde ise kapitalistlerle feodaller iktidarı yer almaktadır. Ayrıca bu muhtariyetin kuruluşunda İngiltere Savunma Bakanı Winston Churchill aktif rol üstlendiğini belirtmektedir. Hokand Muhtariyetin ilk amacı Sovyet Hükümetini devirmektir. Onların yerli Kırgız, Tacik, Türkmen, Özbek ve başkalarını koruma diye bir niyetleri bile yoktur. Onlar sadece eski iktidarlarını tekrar tesis ederek kendi yabancı emperyalistler himayesinde bir devlet kurmaktır. Ayrıca Hokand Muhtariyeti Hükümeti “Güney-Doğu İttifakına” dâhil oldular. Böylece onlar Oral Dağlarıyla kuzeyde Kuşu dağı, güneyde Altay dağı, doğuda ise Karadeniz'e kadar olan toprakları Sovyetlerden koparmak istiyorlar [9, s. 27-28] denilmekteydi. Genellikler SSCB kaynaklarında bu konu üzerindeki fikirleri hemen-hemen bu görüştedirler. Aslında bizce Türkistan Muhtariyetinin Güney-Doğu İttifakına Sovyet yazarları sadece kendi açılarından bakmaktadır. Eğer için aslına bakarsanız Muhtariyetin neden dâhil olduğunu anlamaktayız.

Türkistan Muhtariyeti, Güney-Doğu İttifakının Türkistan'da yaşanan kıtlıktan çıkış yolu olarak bölgeye tahıl göndererek yerine yün, pamuk ve fabrikalar için lazım olan hammaddeleri ticari yola koymak maksadında verilen tekliflerinden dolayı girdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bölgeyi kıtlıktan ve siyasi istikrarsızlıktan çıkarmak için bu yola başvurulmuştur [14, s. 54]. Aynı zamanda Türkistan Milli Muhtariyetinin ilerideki yürüyecek programları hakkında da yanlış bilgiler sunmuştur. Mesela muhtariyette “Kadın haklarına” yer verilmediği ve Türkistan Türkistanlıların diyerek bu kutsal çağrıya katılmayanlar ise “kâfir” olduklarını ileri sürmektedir. Fakat şimdilerde yeni çıkan kaynaklarda ise Türkistan Milli Muhtariyetinin “Kadın Hakları” üzerinde çok hassas davrandığını ve kadınların da erkeklerle aynı seviyede tüm haklara sahip olduklarını gün yüzüne çıkarmaktadır.

Biz burdan Sovyetler kendi iktidarlarını Türkistan'da sağlamlaştırmak maksadında yaptığı bu çirkin propagandası olduğunu anlamaktayız. Tüm bunlara rağmen Muhtariyetin ilan edildiği gün Türkistan Müslümanları için bir sevinç havası esmişti. Şehrin dört bir yanında şenlikler yapılıyor, insanlar caddelerde birbirlerini “Muhtariyet kutlu olsun” sözleriyle selamlıyordu. Türkistan'ın Taşkent, Hokand ve Fergana Vadisinin büyük merkezleri muhtariyetin ilanıyla bayram adeta havasına bürünmüştür [15, s. 161]. Milli bir Hükümetin Türkistanlılar tarafından kurulması, esaret altında kalan halka bir benlik duygusu ve yaşama hakkı vermiştir [16, s. 73-74].

Kanlı Çarpışmaların Başlangıcı ve Muhtariyet'in Ortadan Kaldırılışı

Türkistan Muhtariyeti konusunda ilk kanlı hadise 13 Aralık 1917'de Taşkent'te yaşanmıştır [4, s. 788]. Bu sırada Taşkent Sovyet yönetimi, şehrin Rus kesimine girilmemesi şartıyla, Münevver Kari başkanlığında İslam Cemiyetinin cemaatle namaz kılınmasına ve özerkliğin kutlanması için toplantı yapılmasına izin verdi fakat aynı zamanda da kolluk kuvvetlerini harekâta hazır duruma geçirdi [6, s. 69]. Üstelik Sovyet makamlarının da bu törenlere aktif

olarak katılmaları emredilmiştir. Sovyet Halk Komiserliğiyle İşçi, Asker ve Çiftçi Temsilcileri Taşkent İcra Komitesi'nin 12 Aralık 1917 tarihinde açıkladıkları karar ise şöyleydi; “Sovyet Halk Komiserliği ile İşçi, Askerle Çiftçi Temsilcileri İcra Komitesi'yle birlikte düzenlediği toplantıda Hokand Kongresinde* Müslümanların Türkistan için özerklik ilanı ile ilgili yayınladıkları bildiri görüşülmüştür. Devrim çıkarları henüz açık değil. Ayrıca devrim, devrim muhalifi güçler tarafından tehlikeye düşürülmüş durumda. Bu da Türkistan'ın Muhtariyeti için ciddi bir tehlike meydana getiriyor.

Fakat Sovyet Halk Komiserliği ve İcra Komitesi bütün bunlara rağmen özerkliği devrimin bir kazancı olarak görmüş ve kutlamıştır. Bu sebeple Türkistan topraklarında güç, devrimci demokratların, yani Sovyet İşçi, Asker ve Çiftçi Temsilcilerinin kontrolünde olmalı ve burada başka hiçbir otoriteye izin verilmemelidir” [1, s. 49-50]. Türkistan Milli Muhtariyeti ayrıca Mevlit kandili münasebetiyle Taşkent'te 13 Aralık 1917'de ikinci bir gösteri düzenledi. Gösteriye altmış veya yetmiş bin civarında yerli ahali katıldı. Hepsi bir ağızdan “Allah'u Ekber, Yaşasın Türkistan'ın Muhtariyeti, Yaşasın Türkistan'a Anayasa getiren toplantı, Yaşasın İslam, Yaşasın Millet” şeklinde sloganlar attı. Halk Komiserliği Şurası Başkanı Kolesov ve yardımcısı Uspenski de toplantıya katıldılar. Toplantı sırasında dinleyenler Türkistan'da otoritenin giderek Türkistan Milli Muhtariyeti yönetimine doğru kaydığı izlenimine sahip olmuşlardı. Gösteri yürüyüşü öğleden sonra sona ermişti. Bütün halk neşeli, yaşlılar dua ederek, gençler şarkılar söyleyerek bir kısmı da susku bir halde şehrin Orda semtine doğru ilerlemekteydi.

Sovyet Halk Komiserliği harekete geçmenin tam zamanı geldiğini anlamışlardı. Göstericiler evlerine ulaşabilmek için köprüye geldiklerinde kızıl muhafızlar onlara ateş etmeye başladılar. Top destekli atışlar bir anda çevreyi cehenneme çevirmiştir. Önce halk ne olduğundan bile anlamayarak atılan silah karşısında şaşkın durumdayken bir sürü masum insan ölmüştür. Bazıları da paniğe kapılarak ırmağa kendilerini atarak suyun içinde boğularak can verdiler. Ölen yerli Müslüman Türklerin ne kadar kayba uğradığı tam kesin bir rakamla söylemek pek mümkün olmuyor. Bununla da yetinmeyen Bolşevikler artık Türkistan Milli Muhtariyetin ortadan kaldırmak kanaatine geldiler ve Şubat 1918 ortalarına kadar Hokand kenti civarına Semerkant'tan, Skobelev'den, Andican'dan Namangan ve Kızılkıya'dan kızıl muhafızlarla Ermeni “Daşnaksutyun” birlikleri toplandı.

18 Şubat'ta savaş komiseri Perfilev komutasındaki Taşkent Birlikleri de Hokand'a geldiler. Bolşevik askerler 20 Şubat 1918'de bütün güçleriyle Hokand'ın Eski Şehir bölgesine ateş açtılar ve 21 Şubat'ta şehri işgal ettiler. Sovyet kaynaklarından verilen bilgiye göre 21 ve 22 Şubat 1918 günlerinde yalnız Hokand'ta öldürülen Türkistanlı sayısı on bini bulmaktadır [17, s. 80]. Hokand saldırısına tanık olan Avusturyalı bir savaş esiri Fritz Willfort sonradan yayınladığı “Türkistanische Tagesbuch” adlı hatıratında Skobelev'de Kızıl Ordu birliklerinin Türkistanlıları nasıl katlettiklerini anlatmaktadır.

Giorgi Safarov ise Kızıl Ordu askerlerinin Hokand'ta yaptıklarını şöyle nakletmektedir; “Yağmalama ve hırsızlık olayları korkunç bir boyuta varmıştır. Ermeniler hırsızlıkta hayli mahirdi. Eskişehir bölgesinde bütün işyerleri, bankalar, evler yağma edilmişti. Yağmacılar el koydukları malları tahta arabalara koyup ve istasyona taşıyor ve sonra paylaşıyorlardı” diyerek zalimliğin ne kadar boyutta olduğunu anlatmaktadır.

Turar Rıskulov ise; “Hokand'taki baskının daha izleri ortadan kalkmadan ilk dokuz gün içinde muhtelif yağmalama olayları gerçekleştirmiştir. Menfaatperest Daşnaklar hemen paraya kavuşmak için şehri temizlemeye karar verdiler. Toplu halde öldürmeler ve kurşuna dizmeler

* Hokand şehrinde 25 Kasım 1917'de (8 Aralık) gerçekleşen IV. Türkistan Müslümanları Kongresi'nden bahsetmektedir.

gerçekleştirildi. Bu olayın ardından halk, gerçekten özerkçilerin haklı olduklarını, Bolşeviklerin ve Sovyetlerin Allah tanımaz, İslam düşmanları olduğu kanaatine vardılar” diyerek gerçekleri bildirmektedir.

Sonuç

Bolşevik askerler 20 Şubat 1918’de bütün güçleriyle Hokand’ın Eski Şehir bölgesine ateş açarak 21 Şubat’ta şehri işgal ettiler. Hokand Otonomisinin dağıtılmasından sonra 23 Şubat 1918 tarihinde Hokand şehri Korbaşılar tarafından terk edilerek Fergana bölgesinde Sovyet yönetimine karşı silahlı bir mücadele başlattı. Türkistan’ın Korbaşıları tarafından yürütülen bu bağımsızlık ayaklanmaları tam anlamıyla “Özgürlük Savaşı” olarak adlandırabiliyoruz. Çünkü onların savundukları Türkistan Muhtariyeti artık Rus Bolşeviklerince kanlı bir şekilde ortadan kaldırılmıştı. Ayrıca 1921 yılında Buhara Emir’inin Afganistan’a kaçmasından sonra, Ceditçilerin Basmacı liderlerini kazanma yolunda sarf ettiği girişimleri neticesinde Basmacıların birçoğu Ceditçiler tarafına geçmiştir. Bunun gibi bazı aydınlar da Basmacı saflarına geçmiştir. İşte bundan itibaren “Basmacıların verdiği Özgürlük Savaşı” artık “Türkistan Milli Ayaklanması” olduğunu ve “Milli Ayaklanmanın” buradan başlatmanın da doğru olduğunu kanımsındayız.

Kaynaklar

1. Baymırza Hayit, “Basmacılar” Türkistan Milli Mücadele Tarihi (1917-1934), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 1997.
2. Mustafa Çokay, “Hokand Muhtariyeti Hakkında (Kuruluşun Onuncu Yılı Dolayısıyla)”, Türkistan’ın Bağımsızlığına Hizmet Eden “Yeni Türkistan’dan” Seçilmiş Makaleler (1927 – 1931), Ayaz Tahir Türkistan İdil – Ural Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.
3. Çokay, 2005, a.g.e, s. 135.
4. Abdülvahap Kara, “Hokand Muhtariyeti”, Ed; Celal Güzel vd, Türkler, 18. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
5. Sabit Şildebay, Türkşüldük cane Kazakistandagı Ult – Azattık Kozgalıs, Gılım Yayınları, Almatı 2002.
6. Aydın İdil, Enver Paşa’nın Son Savaşı, Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı İstanbul 2013
7. Oktay A, Türkistan Milli Hareketi ve Mustafa Çokay (Merhumun 60’ıncı Doğum Yılı Münasebetiyle), İstanbul 1950.
8. Nikishov P.P, Borba s Basmachestvom Na Yuge Kirgizii, Kirgizskoe Gosdarstvennoe Yayınları, Frunze 1957, s. 20 – 21; Ali Bademci, 1917 – 1934 Türkistan Milli İstiklal Hareketi ve Enver Paşa, Kutluğ Yayınları, 1. Cilt, İstanbul 1975, s. 159; Tahir Çağatay, Kızıl Rmperyalizm, Yaş Türkistan Yayını, Ankara 1975.
9. Abdullah Recep Baysun, Türkistan İstiklal Hareketleri ve Enver Paşa, Yay Haz: Erol Cihangir, 3. Baskı, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2006.
10. Timur Kocaoğlu, “Rus İhtilalleri ve Türk Halkları/Sovyetler Birliği’nin Yayılma Siyaseti (1905 – 1991)”, Ed; Celal Güzel, Ali Birinci, Genel Türk Tarihi, 10. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
11. Darhan Hıdıraliyev, Mustafa Çokay Hayatı, Faaliyetleri ve Fikirleri, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2011.
12. Zhanturov S.B, Kirgisistan’da Oktybr Revolytsiyasi Zhana Grazhdandık Soguş, Kırgız SSR’nın Saiasi Zhana İlimi Bilimlerdi Zhailtu Koomu Yayınları, Frunze 1957.

13. Shokuchov B, *Klassovaia Borba i Uproshenie Sovetskoi lasti v Kirgizskik Ailah (1918 – 1924)*, Kirgizistan Yayınları, Frunze 1968.
14. Tursin Hazret, *Turkistan Ult Azattik Kozgalısı Jane Turkistan Muhtariyatı, Nurlı Alem Baspası, Almatı 2006.*
15. Bademci, 1975
16. Ahmed Naim, “Türkistan’da Dün ve Bugün”, Türkistan’ın Bağımsızlığına Hizmet Eden “Yeni Türkistan’dan” Seçilmiş Makaleler (1927 – 1931), Ayaz Tahir Türkistan İdil – Ural Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.
17. Baymırza Hayit, *Sovyet Rusya Emperyalizmi ve Türk Dünyası*, Güven Yayınları, Ankara 1975.

UDC 1(075.8) 001(075.8)

Chongarov Y.K.

*Candidate of philosophical sciences,
Suleyman Demirel University, Almaty – Kaskelen, Kazakhstan.
e – mail: Chongarov@inbox.ru*

METHODOLOGY OF AL-FARABI’S KNOWLEDGE IN THE CONTEXT OF MEDIEVAL GNOSEOLOGY.

Аңдатпа. Бұл мақалада автор әл – Фарабидің білім методологиясын зерттейді. Исламның дәлелденбеген қағидасын ашып көрсетеді.

Кілт сөздер: метафизика, ғылым классификациясы, айқынсыздық, болмыс мәні, объективті шынайылықтың көрініс беруі, киелі мәтіндер, ақиқатты сыни тану.

The science methodology is defined as a whole by level and character of the informative relation of the person to the world which with the greatest completeness expressed in philosophy. The science acts as the developed form of adequate reflexion of the objective reality and arises in the true sense when the knowledge transforms to a subject of specialized activity. Knowledge’s fixing in a science, and also its allocation always assumes a certain kind of work with it, its forms, regulated by special norms and rules. The last ones do not arise in themselves, in only inside actually knowledge, but more likely and, first of all, are developed within the limits of the complete informative relation of the person to the world and essentially defined by the world outlook maintenance of an epoch.

The informative relation arises and is formed within the complete world outlook basis, which in arabo-Muslim culture is the religious outlook; the life of this culture is defined by the origin and being of life religious which is exclusive. Occurrence of philosophy as rationalistic direction in culture of the Muslim world has been in many respects connected with discussions concerning questions devoted to creation of the world and a free will, predetermination and responsibility of the person, etc., caused to a life by the theological and legal disputes demanding the reference to some abstract, equalizing principle and criterion — to reason. Philosophically and essentially any form of scientific character in arabo-Muslim medieval culture was defined by religion, it is its own specific line. The philosophy of al-Farabi, in which the informative logic toolkit was formed, by this sense is not an exception.